

Athugun á verklagi sveitarfélaga varðandi ofbeldi gegn fötluðu fólki

Gæða- og eftirlitsstofnun félagsþjónustu og barnaverndar
18. febrúar 2021

Tildrög athugunar

Þann 9. september 2020 barst Gæða- og eftirlitsstofnun félagsþjónustu og barnaverndar (GEF) formleg fyrirspurn frá Landssamtökunum Þroskahjálpi um verklag sveitarfélaga varðandi ofbeldi gegn fötluðu fólki. Fyrirspurnin kom í kjölfar dóms sem hafði fallið í Héraðsdómi Reykjavíkur nokkrum dögum áður, í máli ungrar fatlaðrar konu sem varð fyrir kynferðisofbeldi af hálfu starfsmanns í skammtímadvöl á vegum Reykjavíkurborgar. Í yfirlýsingu sem Reykjavíkurborg sendi frá sér vegna fréttatflutnings af dómnum kemur fram að sveitarfélagið hafi breytt verkferlum eftir að grunur vaknaði um að starfsmaðurinn hefði brotið á konunni í úrræði á vegum sveitarfélagsins.

Þroskahjálpi óskaði eftir því að GEF myndi kanna hvort verkferlar varðandi ofbeldi væru í gildi í þjónustu við fatlað fólk sem dvelur í skammtímadvöl eða í almennri búsetuþjónustu hjá sveitarfélögum. Þá óskuðu samtökin eftir því að GEF upplýsti hvort talin væri þörf á að gefa út leiðbeiningar og/eða gæðaviðmið fyrir sveitarfélög á þessu sviði og ef svo væri hvaða áætlanir GEF hefði um það.

Réttindi fatlaðra

Fjallað er um réttindi fatlaðs fólks til félagslegrar þjónustu í [lögum um félagsþjónustu sveitarfélaga nr. 40/1991](#), [lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk nr. 88/2011](#) og [lögum um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir nr. 38/2018](#).

Í lögum um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir kemur fram að við framkvæmd þjónustu við fatlað fólk skuli virðing borin fyrir mannlegri reisn þess, sjálfræði og sjálfstæði. Enn fremur skal framkvæmd laga framfylgja þeim alþjóðlegu skuldbindingum sem íslensk stjórnvöld hafa gengist undir, líkt og [samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks](#) en þar segir í 16. gr. samningsins:

Aðildarríkin skulu gera allar viðeigandi ráðstafanir á sviði löggjafar, stjórnsýslu, félags- og menntamála og aðrar ráðstafanir í því skyni að vernda fatlað fólk, jafnt innan heimilis sem utan, fyrir hvers kyns misnotkun í gróðaskyni, ofbeldi og misþyrmingum, m.a. með hliðsjón af kynbundnum þáttum slíkra athafna.

Gæðaviðmið fyrir félagslega þjónustu við fatlað fólk

Gæða- og eftirlitsstofnun félagsþjónustu og barnaverndar sinnir meðal annars eftirliti ráðherra með framkvæmd laga um félagsþjónustu sveitarfélaga, sbr. 3. gr. laganna og laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir.

Í ágúst 2020 gaf GEF út fyrstu opinberu gæðaviðmiðin fyrir félagslega þjónustu við fatlað fólk á Íslandi og taka viðmiðin til þeirrar þjónustu sem fatlað fólk á rétt á samkvæmt lögum þeim sem getið er um hér að framan. Viðmiðin er hægt að nota þegar lagt er mat á þjónustu sem fatlað fólk fær, hvort sem um innra eða ytra mat er að ræða eða sjálfsmat þjónustuaðila. Gæðaviðmiðin mæla m.a. það hvort þjónustan sé veitt af umhyggju og sé örugg, skilvirk og henni vel stýrt. Gæðaviðmiðin er meðal annars að finna á [vefsíðu GEF](#).

Framkvæmd athugunar

Ákveðið var að kalla eftir upplýsingum frá félagsþjónustu sveitarfélaga um efnið til þess að fá yfirsýn yfir stöðu verklags sem tekur til ofbeldis gegn fötluðu fólki á landsvísi.

Þann 9. nóvember var sendur spurningalisti til félagsmálastjóra sveitarfélaga en víða á landinu hafa fleiri en eitt sveitarfélag sameinast um félagsmálastjóra. Kannað var hvort sveitarfélög hafi verklag sem tekur til ofbeldis gegn fötluðum, hvort fram hafi farið fræðsla um ofbeldi og að lokum hvort tilkynningar um ofbeldi gegn fötluðu fólki hafi borist sveitarfélögunum síðast liðin 3 ár. Leitað var svara við eftirfarandi spurningum:

1. Hefur sveitarfélagið gert verklagsreglu sem tekur til ofbeldis gegn fötluðu fólki? Ef svo er, hvernig hefur verklagið verið innleitt?
2. Hefur sveitarfélagið verið með fræðslu um ofbeldi gegn fötluðu fólki fyrir starfsfólk sem vinnur með fötluðum einstaklingum?
3. Hefur sveitarfélagið verið með fræðslu um ofbeldi fyrir fatlað fólk sem fær þjónustu hjá sveitarfélaginu?
4. Hafa komið upp atvik um ofbeldi gegn fötluðu fólki sl. 3 ár í sveitarfélaginu og ef svo er, hvernig var brugðist við?

Einnig var óskað eftir afriti af verklagsreglu sem tekur til ofbeldis gegn fötluðu fólki ef slíkt verklag var til hjá félagsþjónustusvæðinu.

Niðurstöður athugunar

Alls bárust svör frá 22 af 32 félagsþjónustusvæðum, sjá lista í fylgiskjali. Hér er að finna niðurstöður athugunarinnar skipt eftir spurningunum fjórum og að lokum eru niðurstöðurnar dregnar saman.

Hefur sveitarfélagið gert verklagsreglu sem tekur til ofbeldis gegn fötluðu fólki?

Gæða- og eftirlitsstofnun félagsþjónustu og barnaverndar telur verklagsreglu sem tekur til hvers konar ofbeldis gegn fötluðum mikilvæga til þess að bæta öryggi í þjónustu við fatlað fólk og tryggja að brugðist sé við með viðeigandi hætti ef grunur um ofbeldi vaknar.

Fram kom að einungis sex af þeim 22 félagsþjónustusvæðum (27%) sem svör bárust frá voru með einhvers konar verklagsreglu sem tekur til ofbeldis gegn fötluðum. Í öllum þeim tilvikum hafði verklagsreglan verið kynnt starfsfólki sem starfar með fötluðum í viðkomandi sveitarfélagi. Langflest þeirra sem ekki voru með verklagsreglu svöruðu því að slík verklagsregla væri í vinnslu eða á stefnuskránni hjá félagsþjónustusvæðinu.

Hefur sveitarfélagið verið með fræðslu um ofbeldi gegn fötluðu fólki fyrir starfsfólk?

Til að tryggja réttindi fatlaðs fólks í allri félagslegri þjónustu er mikilvægt að allir þeir sem starfa með fötluðum einstaklingum sýni þeim virðingu í öllum samskiptum og standi vörð um hagsmuni þeirra.

Alls höfðu 13 félagsþjónustusvæðanna sem svör bárust frá (59%) verið með fræðslu fyrir starfsfólk um ofbeldi gegn fötluðum og hjá tveimur félagsþjónustusvæðum hafði farið fram óformleg fræðsla um ofbeldi gegn fötluðum í tengslum við aðra fræðslu fyrir starfsfólk. Hjá tveimur félagsþjónustusvæðum voru áform um að senda starfsfólk á námskeið um málefnið.

Hefur sveitarfélagið verið með fræðslu um ofbeldi fyrir fatlað fólk?

Til að sporna gegn ofbeldi gegn fötluðu fólki er mikilvægt að einstaklingarnir sjálfir séu upplýstir um réttindi sín og fái viðeigandi fræðslu um það hvert þeir geti leitað ef þeir verða fyrir ofbeldi.

Eitt félagsþjónustusvæði af 22 hafði verið með fræðslu fyrir fatlaða um ofbeldi í formi spjalls ásamt því að hafa haft kynningar frá lögreglu í dagþjónustuúrræði hjá sveitarfélaginu, auk fræðslu um viðbrögð ef grunur vaknaði um ofbeldi. Sex félagsþjónustusvæði sögðust hafa veitt einstaklingsmiðaða fræðslu eða ráðgjöf í einstaka málum en ekki hafa verið með skipulagða fræðslu um efnið.

Hafa komið upp atvik um ofbeldi gegn fötluðu fólki sl. þrjú ár?

Til að bregðast við ofbeldi gegn fötluðum einstaklingum á viðeigandi hátt er mikilvægt að átta sig á umfangi vandans og hvers eðlis hann er. Þá skal starfsfólk tilkynna [réttindagæslumanni fyrir fatlað fólk](#) ef það verður þess áskynja að réttindi fatlaðs einstaklings séu fyrir borð borin sbr. 27. gr. [laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir](#) og 6. gr. [laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk](#).

Hjá tíu af þeim 22 félagsþjónustusvæðum sem svöruðu (46%) hafði komið upp atvik á síðastliðnum þremur árum þar sem fatlaður einstaklingur hafði orðið fyrir ofbeldi. Hjá fimm félagsþjónustusvæðum hafði verið um eitt atvik að ræða og í svörum fjögurra félagsþjónustusvæða kom fram að nokkur mál hefðu komið upp. Ekki var hægt að greina það úr svari eins félagsþjónustusvæði hvort um fleiri en eitt atvik hefði verið að ræða. Í öllum tilvikum var brugðist við með einhverjum hætti t.d. með því að veita einstaklingnum stuðning og í sex tilvikum hið minnsta var haft samband við GEF eða réttindagæslumann. Í svörum frá þremur félagsþjónustusvæðum var tekið fram að einnig hefði verið haft samband við lögreglu.

Samantekt

Niðurstöður athugunarinnar sýna að talsvert vantar upp á að verkferlar sem taka til ofbeldis gegn fötluðum hafi verið skilgreindir hjá félagsþjónustu sveitarfélaga. Gæða- og eftirlitsstofnun félagsþjónustu og barnaverndar telur að verklagsreglur á þessu sviði séu grundvöllur þess að bæta öryggi í þjónustu við fatlað fólk og tryggja að brugðist sé við með viðeigandi hætti ef grunur um ofbeldi kviknar. Jákvætt er að hjá flestum þeirra félagsþjónustusvæða sem ekki hafa slíkt verklag eru uppi áform um að setja verklagsreglur á þessu sviði. Einnig virðist vera þörf á aukinni fræðslu fyrir fólk sem starfar með fötluðu fólki og ekki síður fyrir fötluðu einstaklingana sjálfa.

Jákvætt er að á síðastliðnum þremur árum hefur verið brugðist við í þeim tilvikum þar sem grunur var um ofbeldi gegn fötluðu fólki. GEF leggur áherslu á mikilvægi skráningar mála þegar upp kemur grunur um ofbeldi gegn fötluðu fólki og úrlausn þeirra. Slíkar upplýsingar nýtast félagsþjónustusvæðum vel til þess að þróa og bæta verklag svo bregðast megi við ofbeldi með viðeigandi hætti hverju sinni.

Í ljósi þess að mörg félagsþjónustusvæði hafa áform um að setja verklagsreglu eða skilgreina verkferla vegna ofbeldis gegn fötluðu fólki mun GEF fylgja eftir þessari athugun og kanna stöðu mála hjá félagsþjónustusvæðunum í lok árs 2021. [Gæðaviðmiðin fyrir félagslega þjónustu við fatlað fólk](#) geta nýst við gerð slíks verklags.

Fylgiskjal

Félagsþjónustusvæði sem tóku þátt í könnuninni sem send var 9. desember 2020.

1. Félags- og skólaþjónusta Snæfellinga (Stykkishólmsbær, Grundarfjarðarbær, Helgafellssveit, Snæfellsbær, Eyja- og Miklaholtshreppur)
2. Fjölskyldu- og fræðslusvið Vestmannaeyjabæjar (Vestmannaeyjabær)
3. Fjölskyldusvið Mosfellsbæjar (Mosfellsbær)
4. Fjölskyldudeild Akureyrarbæjar (Akureyri, Hörgársveit, Eyjafjarðarsveit, Svalbarðsstrandarhreppur, Grýtubakkahreppur)
5. Félagsþjónusta Fljótshálsa (Fljótshálsa, Fljótshálsahreppur, Borgarfjarðahreppur, Djúpagshreppur, Vopnafjarðahreppur og Seyðisfjarðarkaupstaður) Múlaþing
6. Fjölskylduþjónusta Hafnarfjarðarbæjar (Hafnarfjarðarbær)
7. Félagsþjónusta Garðabæjar (Garðabær)
8. Félagsþjónusta Sandgerðisbæjar, Garðs og Voga (Sandgerði, Garður og Vogar)
9. Velferðarsvið Reykjavíkurborgar (Reykjavíkurborg)
10. Félagsþjónusta Stranda og Reykhólahrepps (Strandabyggð, Kaldrananeshreppur, Árneshreppur og Reykhólahreppur)
11. Fjölskylduþjónusta Skagfirðinga (Sveitarfélagið Skagafjörður og Akrahreppur)
12. Félagsþjónustusvið Seltjarnarnesbæjar (Seltjarnarnes)
13. Félagsþjónusta Fjarðabyggðar (Fjarðabyggð og Breiðdalshreppur)
14. Félagsþjónusta Vesturbyggðar (Vesturbyggð, Tálknafjarðahreppur)
15. Félagsþjónusta Dalvíkurbyggðar (Dalvík)
16. Félagsþjónusta Fjallabyggðar (Fjallabyggð)
17. Félagsþjónusta Hvalfjarðarsveitar (með Akranesi frá 1.okt 2020)
18. Félagsþjónusta Akranes (Akraneskaupstaður)
19. Velferðarsvið Kópavogsbæjar (Kópavogsbær)
20. Velferðarsvið Reykjanesbæjar (Reykjanesbær)
21. Fræðslu -og félagssvið Hornafjarðar (Hornafjörður)
22. Skóla- og félagsskrifstofa Grindavíkurbæjar (Grindavíkurbær)